

УДК 37.011.31.09 (477.83) "XX"

Тетяна Пантюк, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Микола Пантюк, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ НА ЛЬВІВЩИНІ У ПОВОЄННІ РОКИ

У статті розглядаються особливості організаційної та науково-методичної діяльності різних навчальних закладів щодо підготовки майбутнього вчителя на Львівщині у повоєнні роки.

Ключові слова: педагогічна освіта, підготовка вчителя, навчальні заклади, післядипломна освіта.

Актуальність проблеми, аналіз досліджень та публікацій. Детальне вивчення, аналіз та обґрунтування основних етапів діяльності та розвитку різних навчально-виховних інституцій Львівщини, які тривалий час успішно діяли і сьогодні продовжують результативне функціонування та освітніх теренах України є запорукою того, що історична пам'ять дасть можливість зберегти і примножити те краще, що було здобуто у цій царині вченими, науковцями, навчально-методичним персоналом. Звертання до найпозитивніших та, як підтвердив час, ефективних напрямів та форм роботи у педагогічних навчальних закладах Львівщини допоможе у складних реаліях сьогодення обрати вірний шлях, який би скерував до кращих європейських освітніх зразків і допоміг зберегти власну самобутність і неповторність. Світовий досвід показує, що лише ті навчальні заклади збереглися і не втратили власних сильних позицій, які зберегли свої традиції протягом тривалого історичного часу.

Обсервація освітньої діяльності педагогічних інституцій Львівщини була предметом дослідження багатьох учених, які вивчали різноманітні аспекти цієї проблеми: філософські, історичні, економічні, організаційні, соціальні тощо. Серед них слід назвати Р. Генегу, Б. Добрянського, Ю. Кишакевича, С. Сворака, І. Павлюка, Р. Пюпп, В. Скотного, О. Шияна та ін., які у своїх наукових працях торкалися різних аспектів розвитку педагогічної освіти Львівщини.

Метою нашої статті є вивчення, аналіз та обґрунтування основних етапів діяльності та розвитку різних навчально-виховних інституцій Львівщини у царині підготовки майбутнього учителя до фахової, методичної та виховної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Питанням розвитку освіти Львівщини у період після Другої світової війни приділялося чимало уваги в наукових дослідженнях радянського періоду, проте ці дослідження з ідеологічних міркувань були досить тенденційними. Післявоєнний період на Львівщині проходив під знаком відбудови зруйнованої війною господарки та радянзації всіх галузей суспільного життя цього регіону. Ці заходи проводилися в умовах боротьби з українським національним рухом, ліквідацією греко-католицької церкви та чисельними репресіями.

Становлення шкільництва на Львівщині в цей період було надзвичайно складним і суперечливим. Воно відбувалося в обставинах тотальних повоєнних руйнувань, нестачі учительських кадрів, відсутності елементарних засобів навчання тощо. У роки війни на Львівщині було повністю знищено 259 шкільних приміщень та їх устаткування більше ніж на 75 млн. крб. [4; 3]. Відбудова, ремонт і облаштування навчальних закладів потребували значних матеріальних затрат і чималих зусиль, так як з боку державних органів, громадських організацій та населення.

Громадськість Львівщини, розуміючи усю трагічність ситуації, що склалася, бере активну участь у процесах розбудови освітньої справи: систематично проводяться масові недільники, дні і тижні школи; учителі разом зі школярами виготовляють наочні посібники; силами громади споруджуються спортивні майданчики; облаштовуються шкільні подвір'я тощо. Уже в жовтні 1944 р. відновили роботу більшість шкіл Львівщини. Переважна більшість дітей шкільного віку одержала можливість відвідувати школи [14, 34]. Станом на 1 квітня 1945 р. на Львівщині працювало вже 916 шкіл, де навчалось 131484 учні [4; 3]. З кожним роком мережа шкіл у краї

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ НА ЛЬВІВЩИНІ У ПОВОЄННІ РОКИ

Таблиця 1.

Дані про забезпечення вчителями шкіл західних областей УРСР станом на 15 лютого 1945 р. та їх потребу на 1945/1946 навчальний рік

Область	Було вчителів 1940 – 1941 н.р.	Є вчителів на 1 січня 1945 р.	Відраджено вчителів зі східних областей УРСР	Відраджено випускників ВУЗів	Відраджено випускників педшкіл	Відраджено з інших областей СРСР	Закінчили курси підготовки вчителів	Разом	Не вистачатиме на 1945/1946 н.р.		
									1 – 4 класів	5 – 10 класів	Разом
Дрогобицька	5805	4034	1060	52	141	102	300	1655	702	542	1244
Львівська	7681	3872	1036	58	139	183	600	2016	1264	970	2234

збільшується. Так, у 1946 р. було відбудовано 863 школи, а у 1947 – 1948 н. р. функціонує вже 971 школа [9]. У 1950 р. на Львівщині було побудовано 24 нових школи.

проблемі приділялося чимало уваги шляхом організації різноманітних навчальних закладів чи урізноманітнення форм підвищення кваліфікації та перекваліфікації.

Таблиця 2.

Кількісний та якісний склад вчителів Львівщини у повоєнні роки

Навчальні ро ки	Кількість вчителів	З вищою освітою	З незакінченою вищою	З середньою освітою	З незакінченою середньою
1944/45	3792	635	415	2360	319
1945/46	4048	532	862	2078	576
1946/47	5551	815	1292	2421	1023

У 1944 – 45 н.р. для роботи у школах Львівщини потрібно було 5658 учителів, а працювало лише 3792 [3; 8]. Через відсутність учителів у багатьох школах не викладали історію, географію, російську мову; загалом у цей період на Львівщині не працювало 45 початкових і 12 середніх шкіл [13]. Фаховий рівень учителів потребував якісного покращення, а для цього слід було задіяти цілісну систему підготовки кадрів (Табл. 1).

І кількісний, і якісний показник складу учительства на Львівщині потребував кардинального покращення (Табл. 2). Цій

Кадрові проблеми Львівщини вирішувалися шляхом залучення до педагогічної діяльності учителів з інших регіонів України. Так, у 1945 р. на Львівщину було скеровано 660 педагогів [5]. Сюди направлялися педагогічні кадри різних спеціальностей, проте найбільше тих, що могли втілювати в життя нову радянську ідеологію – вчителі історії, мови та літератури. Викладання гуманітарних предметів, що несли ідеологічне навантаження, не довіряли місцевим кадрам, які здобували освіту за буржуазної Польщі. Загалом, до початку п'ятдесятих років на Львівщину переведено понад 35 тис. учителів із східних та

центральної області України. Значних змін у цей період зазнали підходи до викладання шкільних предметів (ідеологічна й атеїстична спрямованість, технократичний ухил, гіперболізація досягнень радянської науки, ізоляція від світових наукових досягнень). Все це, безперечно, накладало відбиток на підготовку учительських кадрів і відображалося у навчальних планах, програмах, навчальній літературі, що використовувалася у процесі підготовки учителя.

Актуальність підготовки, підвищення і перекваліфікації педагогічних кадрів загострювалася і потребувала негайного вирішення. Саме в цей період відкриваються або **відновлюють свою роботу університети, педагогічні інститути, училища, організовуються курси для підготовки учителів**, зміцнюється матеріальна база, розпочинається робота щодо створення нових технологій та концепцій виховання і навчання.

У 1945 році в місті **Броди** створюється педагогічне училище. Воно розмістилося в колишньому будинку австрійського повітового суду і мало на меті підвищення якісного і кількісного складу педагогів Львівщини в повоєнний період. За роки його існування підготовлено близько 12 тисяч учителів. Також у повоєнний період на Львівщині розпочинають діяльність щодо підготовки учителя й інші педагогічні училища. Так у 1945 році відкривається педагогічне училище у місті Борислав. Воно проіснувало близько десяти років. На початку 50-х років тут залишається лише відділ фізичного виховання, заочне відділення було переведено до Володимир-Волинського (Волинська область). У 1956 році **Бориславське педагогічне училище** приєднують до Дрогобицького педагогічного інституту.

У перші повоєнні роки відкриваються **педагогічні училища у Самборі, Стрию та Сокалі**. Через десять років у процесі оптимізації навчальних закладів, що готують учителів на Львівщині ці заклади об'єднують (Стрийське педагогічне училище приєднують до Самбірського, а Сокальське до Бродівського). Така сітка педагогічних навчальних закладів I та II рівня акредитації існує і сьогодні.

У цей же період діяли два **училища у Львові**: педагогічне та музично-педагогічне.

Слід також відзначити, що для пришвидшення процесу підготовки учителів у повоєнний час використовувалися різні форми підготовки учителів. Наприклад, у Дрогобичі з 50-го по 51-й рік функціонував **річний педагогічний клас**. У ньому навчалися дівчата (25 осіб) – претендентки на звання учителя початкових класів.

Після війни у Львові відновили роботу **сім вищих навчальних закладів**, які діяли до війни: університет, політехнічний, медичний, ветеринарний, педагогічний, учительський інститути та інститут народної торгівлі. Станом на 1952 – 1953 навчальний рік кількість вищих навчальних закладів Львова зросла до дванадцяти.

Для повоєнного **Львова** характерним було дублювання функцій деяких інститутів, наприклад, **педагогічного й учительського**. Вони навіть розташовувалися в одному приміщенні на вул. Двірницького, 15 (нині вулиця І. Свенціцького). Обидва інститути мали мовно-літературний, фізико-математичний, історичний факультети. У педагогічному інституті діяв ще природничий факультет. Навчання в педагогічному інституті тривало чотири роки, в Учительському – два [2, 11].

У місті, яке ставало науковим центром регіону, відроджувалося академічне життя. У 1944 – 1945 рр. у Західну Україну було направлено 938 осіб професорсько-викладацького складу. Серед них найбільше було науковців і викладачів з Києва і Харкова. Частка викладачів місцевого походження у вищих навчальних закладах західної України була незначна. Вона складала: у 1947 р. – 17,1%, у 1950 р. – 15,5%, у 1953 р. – 18,7%. У першому семестрі 1944/1945 навчального року у Львові нараховувалося від 2141 до 3277 студентів (для порівняння: у 1941 р. – 7187 осіб). Кількість студентів постійно змінювалася. Довоєнних студентів з'явилося на навчання небагато, тому на деяких факультетах на старших курсах налічувалося по 5 – 7 студентів. Перші курси були укомплектовані переважно студентами зі східних областей України. Демобілізовані червоноармійці зараховувалися на навчання протягом усього навчального року [2, 11].

Діяльність вищих навчальних закладів у досліджуваній період спрямовувалася не тільки на розвиток освіти й науки в регіоні, але також на здійснення радянських заходів. Це викликало опір з боку галицької наукової громадськості та студентства [2, 11].

Процес становлення **системи післядипломної освіти вчителів** на Львівщині розпочинається фактично із 1944 року на базі створених ще у 1939 – 1940 рр. обласних інститутів удосконалення вчителів (ІУВ). На Львівщині їх було два: Дрогобицький і Львівський [11, 25].

Для підвищення кваліфікації кадрів організовувалися **різнострокові курси при вузах**. У Львові в 1944 р. чотиримісячні курси для вчителів 1 – 4 класів підготували 265 чол., а дев'ятимісячні педагогічні курси – 453, до заочної форми навчання в цей період було залучено 1040 учителів [6].

Масове підвищення кваліфікації вчителів здійснювалося на курсах “підготовки та перепідготовки” за регіональною програмою. Тематика курсів була розрахована на 200 навчальних годин та охоплювала основи марксизму-ленізму (30 год.), основи педагогіки і психології (20 год.), навчальну дисципліну і методику її викладання (130 год.).

Особливістю підвищення кваліфікації вчителів у регіоні у 1944 – 1948 рр. була потреба не лише у масовому підвищенні ідейного, фахового та методичного рівня, а й у підготовці спеціалістів до викладання предметів, які діючі вчителі не вивчали раніше (основи дарвінізму, географія СРСР, історія СРСР). Ще одна особливість підготовки учителів – спецкурс з української мови обсягом 20 год. для вчителів будь-якого предмета – була викликана запровадженням української мови викладання в більшість навчальних закладів регіону [15, 40].

На цьому етапі курси підвищення кваліфікації в регіоні проводилися при об'їзді. Виняток становив **Львівський інститут удосконалення вчителів** (ЛПУВ), оскільки у цей час лише він мав окреме приміщення, унікальну педагогічну бібліотеку (55 тис. томів, переважно англійською, французькою та польською мовами), найбільшу кількість фахівців (16 осіб), також існували кафедри. Проте спрямування органів влади на створення уніфікованої системи підвищення кваліфікації вчителів та формування інститутів удосконалення не як наукових, а як методичних закладів, призвело до швидкого закриття кафедр і припинення наукової роботи (1946 р.), що зумовило погіршення рівня підвищення кваліфікації вчителів та посилення його ідейно-політичного спрямування [1, 98 – 110].

Отже, кількісні показники організаційного, кадрового й матеріально-технічного характеру, що визначали стан освітньої справи на Львівщині у перші повоєнні роки, постійно поліпшувалися. Політичні ж аспекти становлення і розвитку освіти в краї відбивали всі складності тогочасного суспільно-політичного життя. У доповіді на обласній нараді інтелігенції Львівщини 30 листопада 1944 року секретар Львівського обкому КП(б)У І. Грушецький закликав учительство швидше ліквідувати неписьменність і малописьменність, виховувати дітей в дусі комуністичного світогляду [10, 46]. У зверненні до всіх вчителів західних областей України, прийнятому на міжобласній нараді вчителів західних областей УРСР, що проходила у Львові 5 – 9 січня 1945 р., йшлося про те, що вчителі мають віддавати всі сили для зміцнення могутності бацьківщини, відбудови і розвитку освіти,

нещадно викривати “запроданство українських буржуазних націоналістів”, виховувати з учнівської молоді гідну зміну будівників комунізму. В такому ж політичному спрямуванні проходила і нарада завідувачів відділами освіти західних областей УРСР у Львові у 1945 р. [14, 34].

Ідеологічному “загартуванню” вчителів мали сприяти численні лекції, бесіди, гуртки, семінари, що організовувалися зусиллями місцевих партійних органів. На Львівщині в 1945 – 1946 н.р. було прочитано 250 лекцій на “суспільно вагомій” темі, працювало 500 гуртків з вивчення праць Сталіна, в університеті марксизму-ленізму навчалось 27 учителів міста Львова [7].

Не можна оминати і той факт, що на кількісні і якісні показники учительських кадрів на Львівщині у повоєнні роки впливали етносоціальні фактори. Відомо, що переважну більшість жителів довоєнного Львова становили поляки та євреї, тому тотальне винищення гітлерівцями євреїв особливо позначилося на національному складі інтелігенції, зокрема освітянської. На час вступу радянських військ, місто було переважно польським. Відносна частка українців зросла після примусового переселення поляків із західних областей України. Відтак місцевих учительських кадрів, а також фахівців для їх підготовки у вищих навчальних закладах не вистачало. У зв'язку з цим у 1945 році до Львова було скеровано із східних областей і демобілізовано з армії 1429 працівників науки. У 1946 році прибуло 885 викладачів вузів, понад 300 вчителів [12, 7 – 8].

Позитивні зміни відбуваються в усіх педагогічних навчальних закладах не лише Львівщини, а й усіх західних областей України (Табл. 3). Зростає контингент студентів-випускників, оскільки вони були потенційними педагогами і саме на них покладалася надія щодо поліпшення освітньої справи у державі.

Висновки. Отже, викладене вище дає підстави стверджувати, що педагогічна освіта Львівщини пройшла тривалий і ефективний шлях становлення та розвитку, орієнтуючись на кращі вітчизняні й зарубіжні зразки, одночасно зберігаючи власні традиції, самобутність, використовуючи значний науково-методичний та організаційний потенціал. Усвідомлюючи необхідність системності, послідовності, виваженості та фаховості в основних підходах до педагогічної освіти едукативна традиція Львівщини має всі шанси вистояти у складних реаліях сьогодення і одержати новий поштовх до пошуку нових прогресивних та ефективних векторів розвитку.

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ НА ЛЬВІВЩИНІ У ПОВОЄННІ РОКИ

Таблиця 3.

Дані про контингенти студентів педагогічних навчальних закладів західних областей України станом на початок 1945/1946, 1954/1955, 1960/1961 та 1963/1964 навчальних років

Навчальні заклади	на початок 1945/1946 н.р.			на початок 1954/1955 н.р.			на початок 1960/1961 н.р.			на початок 1963/1964 н.р.		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Педінститути (стаціонар)	995	1674	27	2004	6233	1515	1039	4385	953	1666	5928	774
Педінститути (заочн. відділ)	1892	2660	26	2546	10801	2039	909	7859	2328	705	5607	1043
Педінститути (всього)	2887	4334	53	4550	17034	3554	1948	12244	3281	2371	11535	1817
Педучилища (стаціонар)	2023	3775	201	2231	8663	1923	1123	2607	969	1314	3768	1564
Педучилища (заочн. відділ)	1763	3811	172	273	2685	333	60	192	270	142	504	86
Педучилища (всього)	3786	7586	373	2504	11348	2256	1183	2799	1239	1456	4332	1650
Разом	6673	11920	426	7054	28382	5810	3131	15043	4520	3827	15867	3467

* Графа 1 – набрано студентів на перший курс, 2 – всього студентів, 3 – випущено студентів.

1. Архів Львівського обласного науково-методичного інституту освіти. – Ф.Р-1231. – Оп.1. – Арк. 98,110.

2. Генега Р.Я. Студентство міста Львова в українському національному русі: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. – Львів, 2007. – 20 с.

3. ДАЛО. – Ф.Р163. – Оп.4. – Спр.1,7зв.,8,9 зв.,10,11 26,37,86,87,122,162,242,281.

4. Державний архів Львівської області (ДАЛО). – Ф.ПЗ. – Оп.1. – Спр. 57,65,82,238,311,628.

5. Державний архів Львівської області (ДАЛО). – Ф.ПЗ. – Оп.1. – Спр.311.

6. Державний архів Львівської області (ДАЛО). – Ф.Р163. – Оп.4. – Спр.1,26.

7. Державний архів Львівської області (ДАЛО). – Ф.Р163. – Оп.4. – Спр.11,15.

8. Історія Львова. – К., 1984.

9. Культурне життя в Україні: західні землі 1939

– 1953. Т.1. – Київ, 1995.

10. Обласна нарада інтелігенції Львівської області 30 листопада 1944 р. – Львів, 1945.

11. Павлюк І.С. Розвиток народної освіти у західних областях Української РСР. Автореф. дис... канд. іст. наук. – Львів, 1956. – 25 с.

12. Попп Р. Інтелігенція Львова в 1944–1953 роках (історико-соціологічний аспект): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01. – Львів, 2003. – С. 7–8.

13. Рубльов О.С., Черненко Ю.А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції // Український історичний журнал. – 1991. – №5.

14. Сворака С.Д. Освіта на західноукраїнських землях у повоєнний період // Український історичний журнал. – 1997. – №2. – С. 34.

15. ЦДІВОВУ України. – Ф.166. – Оп.15. – Спр.207. – Арк.52. – С.40.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2008.

Тарас Тригорович Шевченко прожив дуже мало – лише 47 років. З них 34 роки провів у неволі: 24 роки – під ярмом кріпацтва і понад 10 років – у найжорсткіших умовах заслання. А решту – 13 “вільних” років перебував під невиспущим наглядом жандармів.

“На Вкраїні милій”.

*Тарас Шевченко
[Заповіт]*

“На нашій славній Україні”.

*Тарас Шевченко
[В казематі]*

